

**T.C. KÜLTÜR VE TURİZM
BAKANLIĞI**

KÜTÜPHANELER VE YAYIMLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

Hacı Bektaş Veli

HAZIRLAYANLAR / Prof.Dr. Ahmet TAŞĞIN ve Prof.Dr. Erdal AKSOY

**T.C. KÜLTÜR VE TURİZM
BAKANLIĞI**

© KÜTÜPHANELER VE YAYIMLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
3711

ANMA VE ARMAĞAN KİTAPLARI DİZİSİ
60

ISBN: 978-975-17-5048-8

Genel ađ: www.ktb.gov.tr
e-posta: yaphaz@ktb.gov.tr

Hazırlayan
Ahmet Taşğın- Erdal Aksoy

Yapım
Ajans Düş Pınarı
Birlik Mah. 465. Cad. No: 1/5 Çankaya/Ankara
bilgi@duspinari.com
www.duspinari.com
Grafik Tasarım: Pınar Coşgun

Baskı
Özel Ofset
Matbaacılar Sitesi, 1514. Sok. No: 6
Yenimahalle / Ankara
ozel@ozelofset.com.tr
Sertifika No: 40365

Baskı Yeri ve Tarihi: Ankara, 2021

Baskı Adedi: 2.000

Hacı Bektaş Veli

Hacı Bektaş Veli/Hazırlayanlar Ahmet Taşğın, Erdal Aksoy.-Ankara: Kültür ve
Turizm Bakanlığı, 2021.

428 s: res.; 28 cm.- (Kültür ve Turizm Bakanlığı yayınları; 3711, Kütüphaneler ve
Yayımlar Genel Müdürlüğü Anma ve Armağan kitapları dizisi; 60)

ISBN: 978-975-17-5048-8

1. Türk edebiyatçılar. I. Taşğın, Ahmet. II. Aksoy, Erdal. III. e.a. IV. seriler.
928.94335

MÜRŞİT OCAĞI VE HACI BEKTAŞ VELİ

Hüseyin Dedekargınoğlu*

Bu makalede Hacı Bektaş'ın soyu, doğumu, Anadolu'ya gelişi, hakkındaki kaynaklar ve ad verdiği Mürşid Ocağı konularına yer vereceğiz. Yaptıkları büyük hizmetlerden dolayı halkımızın sevgi ve saygısını kazanmış olan diğer Horasan Erenleri'nin hayatları gibi Hacı Bektaş Veli'nin hayatı da bilinmezlerle doludur. Çünkü o dönem olaylarını anlatan, Arapça ve Farsça yazılmış tarihi kaynakların çoğunda, Horasan Erenleri hakkında fazla bir bilgi bulunmamaktadır.

Hacı Bektaş Veli'nin kendisi gibi veliler ile karşılaşması da farklı eserlerde parçalar halinde aktarılırken bu velilerle olan ilişkileri de hangi esaslar etrafında nasıl bir usul ile gerçekleştiği üzerine de yine yeterli bir açıklama yapılamamıştır. Bu hususlar dikkate alınarak Hacı Bektaş Veli ve halifelerinin bağlı bulunduğu mürşit ve pir ilişkisinin prensipleri ve kuralların kimler tarafından nasıl konulduğu hatta bu kuralların kim tarafından denetlendiği kısmı da dâhil hemen hiçbir kaynakta yer almamıştır. Doğal olarak kaynaklarda yer almayan ve kendi menkıbeleri üzerinden parçalar halinde anlatılan bu hiyerarşik ilişki ve bağlantının anlaşılması veya izahını kolaylaştıracak hususlar arasında hâlihazırda 'Hacı Bektaş Veli' veya 'Bektaşilik Erkânı' adıyla kısa metinler veya sözün tahakkuk ettirildiği uygulamalarda bulunmaktadır.

Hacı Bektaş Veli'nin menkıbelere dayalı hayatı çok geniş bir coğrafyada dillendirilmiş, yer adı olmuş ve anlatılardan bir esere dönüşmüştür. Hacı Bektaş Veli'nin hayatı ile ilgili

* Araştırmacı-Yazar, e-posta: hdedekargin@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3432-9536>

hemen hemen tek kaynak, onun ölümünden yaklaşık 220-230 yıl sonra aktarma bilgiler kullanılarak Firdevsî-i Tavil (Uzun Firdevsî)¹ tarafından kaleme alınmış olan *Hacı Bektaş Veli Velâyetnâmesi*'dir.

Bunlarla beraber hem kendi dönemi hem de kendisinden sonra gelen dönem kaynakları hakkında kısa da olsa bilgi vermişlerdir. Etkisinin fazlalığı ve isminin yaygınlığına karşın Hacı Bektaş Veli'nin nasıl, nerede, kim tarafından yetiştirildiğine dair ayrıntılar bulunmamakta veya bulunsa bile anlaşılammaktadır. Aynı şekilde hem kendi hayatı hem de halifeleri tarafından çok geniş bir coğrafyada faaliyet yürütmesi, bu faaliyetini nasıl bir çerçeveye ile yürüttüğü veya neye göre belirleyip tayin ettiği de yine kavranıp izah edilememiştir.

Hacı Bektaş Veli, Türk tasavvuf tarihinin en büyük şahsiyetlerinden biri olmasının yanı sıra siyasi tarihimizde de kayda değer bir figürdür. Bu durum onun öteden beri üzerinde en çok konuşulan, anılan, araştırmalar yapılan kişilerden biri olmasına yol açmıştır.

Hacı Bektaş Veli bir inancın öncüsüdür, bu inanç da süreyle bağlantılı değildir, sürenin dışına taşmış, çağlara yayılmıştır. Yaklaşık sekiz asırdır düşünceleri ve etkisi azalmadan devam eden Hacı Bektaş Veli sadece Alevî ve Bektaşî topluluklarda değil, sufi tabakât kitaplarında da yer etmiş, kutsiyet addedilmiş ve kaleme alınmıştır. Hacı Bektaş Veli, Alevi ocak yapılanmasında bir üst mertebeye olan Mürşit Ocağı'na adını veren ve aynı zamanda kurucusu olan bir erendir.

Hacı Bektaş Veli, 15'inci yüzyıla ait kaynaklardan itibaren, sufi zümrelerce de önde gelen evliyadan kabul edilmiş; büyük bir saygı gösterilmiş ve kutsal bir şahsiyet olarak kabul görmeye başlamıştır. Günümüzde türbesi de kutsal ziyaret yeri olarak kabul edilmektedir.

Ayrıca Hacı Bektaş Veli, Sünnilerce daima Alevilerden ve Bektaşilerden ayrı değerlendirilmiştir. Bunun nedeni herhalde, 15'inci yüzyıla gelinceye kadar Hacı Bektaş Veli'nin bir Veli sıfatıyla halk hafızasında yer etmiş olması ve Alevilik-Bektaşiliğin Sünnilik dışı yapısına bakılarak böyle bir tarikatın Hacı Bektaş Veli ile ilgisinin bulunamayacağı düşüncesi olmalıdır (Aktaş, 2014: 208-209).

Alevi topluluklar Türkçeyi ibadet dili olarak kullanmış; Türkçe şiir geleneğini kesintiye uğratmadan sürdürmüştür. Farsça ve Arapçanın hâkim olduğu bir dönemde, Türkçeyi ibadet dili olarak kullanmaları, kültür bilincinin en önemli göstergesidir. Hacı Bektaş Veli'nin Türk kültürünün sürekliliğini sağlayan uygulamalarının başında, Türkçeye verdiği önem gelmektedir. Onların bu tutumları, Türkçenin gelişmesine ve kalıcılığına neden olmuştur. "Bir olalım, iri olalım, diri olalım" sözüyle birlikten güç doğacağını anlatan Hacı Bektaş Veli'nin önemli etkilerinden birisi de Türk kültürünün İslam öncesiyle sonrası arasında güçlü bir köprü oluşturmasıdır. Anadolu'da başlayıp Balkanlara kadar genişleyen Hacı

¹ Firdevsî-i Tavil muhtemelen 1453 Edincik/Bandırma'da doğmuştur, ölüm tarihi hakkında kesin bir bilgi yoktur. Osmanlı Devleti'nde yaşamış bir şair ve çok yönlü bir yazardır. Asıl adı Şerafeddin b. Hızır veya Şerafeddin Musa'dır. Hacı Bektaş Veli'nin hayatı hakkındaki menkıbeleri içeren *Velâyetnâme Manâkıb-ı Hacı Bektaş Veli*'nin derleyicisidir. Firdevsî "uzun" lakabıyla anılır. İrani Firdevsî-i Tûsî'den ayırt etmek için "Firdevsî-i Rumi" ve "Firdevsî-i Osmanî" mahlasını kullanırdı (Bknz. https://tr.wikipedia.org/wiki/Firdevsi-i_Rumi).

Bektaş Veli düşünce sistemi, Türk kültürünün yaşatılmasında ve geliştirilmesinde önemli rol oynamıştır. Bu etkinin kalıcılığında Bektaşî dervişleri önemli roller üstlenmişlerdir.

Alevilikte Ocak Sistemi ve Hacı Bektaş Ocağı

Aleviliğin biçimlenmesi ve sistemleşmesindeki en önemli öge Dedelik Kurumu ve Ocak Sistemidir. Aleviliğin toplumsal ve inançsal oluşumunda bu kurumlar temel rol oynar. Bunları göz ardı etmek ve dedelerin sistem içindeki yerini görmezlikten gelmek yanlış olur. Çünkü Aleviliğin hiyerarşik yapısının başında dede vardır. Dolayısıyla dede inançsal yapının direğidir. Bazı yörelerde pir olarak da tanımlanan her dede, bir Dede Ocağı'na mensuptur. Günümüzde "Ocak" kavramı tam olarak bilinmediğinden bazı kimse veya çevreler Dede Ocağı'nı ateş yanan bir mekân sanmaktadır. Oysa Alevilikte Dede Ocağı, dedeler ve taliplerden oluşan sosyal bir yapıdır (Aksüt, 2012: 48).

Soyu on iki imam kanalıyla Ehl-i Beyt'e dayanan ve etkileyici bir inanç önderi adına kurulan, kendisine bağlı bir talip topluluğu olan; kurucu inanç önderinin soyundan gelen temsilcilerine dede / pir ve mürşid gibi adlar verilen; kendi içinde ve diğer dede ocaklarıyla bir hiyerarşisi olan, uyguladığı bir süre ve erkânı olan dini inanç sistemi yapılanmasına "ocak" ya da "Dede Ocağı" denir. Bu ocaklara mensup kimselere de "Ocakzâde" denmektedir.

"Ocakzâde" ailelere mensup ve yol kurallarınca bir engeli olmayan yani yola uygun durumu olan Ocakzâdelere cemde posta oturup cem yürütenlere "Dede" diyoruz. "Dede" olmanın ilk şartı "Ocakzâde" yani "Seyyid" soylu olmaktır. Her dede "Ocakzâde" olduğu halde her "Ocakzâde" dede değildir.

Alevi topluluklar, cemaat oluşumu bakımından "Dede Ocakları'na bağlıdır. "Dede Ocakları, mürşit ve pir ocakları olmak üzere iki gruba ayrılır. Mürşit ocağı demek, ocak yapılanmasında piramidin üst noktası ya da başka bir benzetme ile tesbihin imamesi diye tanımlanabilir.

Ocak yapılanmasına baktığımızda bu ocaklar ya Pir Ocağı ya da Mürşit Ocağı'dır. Her Pir Ocağı bir Mürşit Ocağı'na bağlıdır. Her Dede Ocağı'nın bir talip topluluğu vardır. Mürşit Ocağı'nın talibi bir Pir Ocağı olabileceği gibi, doğrudan Mürşit Ocağı'na bağlı talip de olabilir. Bu talip topluluğu kendisini tanımlarken hangi ocağın talibiye, o şekilde "falan ocağın talibiyim" veya "bizim pirimiz filanca ocağın mensupları" gibi ifadelerle tanımlar. Bir ocağın dedesi talibinin piri. Ocak mürşid ocağı değil, bir Pir Ocağı'ysa, bu ocağın da bağlı olduğu bir piri (dedesi) vardır; bu durumda o pir ocağının bağlı olduğu ocak Mürşit Ocağı'dır. Pir Ocağı bağlı olduğu Mürşit Ocağı'nın talibidir. Yani hem Pir'dir hem Talip'dir; kendi talibinin Pir'idir, kendi Piri'nin talibidir. Kendi piri ise talibinin mürşididir. Mürşid talipdir o da yolun talibidir (Dedekargınoğlu, 2012: 107-109).

Mürşid, irşad eden; kılavuz, uyarıcı, müritlerine kurtuluş yolunu gösterici; dervişleri yöneten ve yönlendiren, sözü yasa niteliği taşıyan kimsedir. Mürşid, hem taliplerin hem de pirin üst makamıdır. Kendi sorumluluğunda olan piri, rehberi ve talipleri dinsel eğitim ve

öğretim, yargılama ve karar verme yönünden denetler. Bu nedenle mürşidin dinsel, toplumsal ve ahlaksal yönden geniş bilgiye sahip olması gerekir. Tarikatın geleceğini mürşidin eğitimi belirleyeceği için önemi çok büyüktür. Mürşid kavramı da âşıkların dilinde ve telinde alabildiğince yer almış en önemli kavramlardandır.

Dedeler, Alevi toplumundaki sosyal hiyerarşının en üst noktasında bulunan kişilerdir. İster Mürşit olsun ister Pir olsun her ikisi de Ocakzâde'dir. İkisi de erdir, erendir. Aralarındaki ilişkiyi ast-üst olarak görmemek gerekir. Aleviler bu görüşü en iyi "Eri erden seçen kördür" ifadesiyle anlatmaktadır.

Aynı zamanda Ehl-i Beyt soyundan (seyyid olan) olarak da tanımlanan dedeler; posta oturarak cemleri yönetir. Taliplerin görgü-sorgu işlemlerini yapar, küskünleri barıştırır, musahip olacakların işlemlerini yol-erkân gereğince yerine getirir.

Dedelik Nedir?

Dedelik, Alevilik inancının biçimlenmesi ve sistemleşmesinde en etken ögedir. Bütün olumsuzluklara karşın 1000 yılı aşkın bir süredir bu inancı ve kültürü bugüne kadar iki kurum üstlenerek getirmiştir. Bunların hakkını teslim etmek gerekir: Bu kurumların birincisi dedelik kurumu, diğeri ise âşıklık (zâkirlik) geleneği olmak üzere esas pay dedelik kurumuna aittir. O nedenle Alevilik inancında dedelik kurumunu göz ardı etmek, dedelerin sistem içindeki yerlerini görmezlikten gelmek yanlış olur.

Alevilikte dinsel hiyerarşının başında dede vardır. Ocakzâde ailelere mensup ve yol kullarınca bir engeli olmayan yani yola uygun durumu olan Ocakzâdelerden cemde posta oturup cem yürütenlere dede diyoruz. Dede olmanın ilk şartı Ocakzâde yani Seyyid soylu olmaktır. Dede dinsel yapının direğidir. O hem toplumsal önder hem dinsel önder hem de bilgeliği kişilinde toplayan çok yönlü, yol gösterici, karizmatik bir kişiliktir. Dede'nin eşine (karısına) "Ana" denir. Analar da Dedeler gibi saygın olmalı, eşine ve temsil ettiği konuma layık olmalıdır. Özellikle son 500 yılda yani 16. yüzyıldan sonra devletin bunca baskı, yıldırma ve yok etme hareketlerine karşı, yazılı kaynaklardan çok sözlü kültüre dayanan; dilden dile aktarılarak bugünlere kadar getirilen Alevi inancı ve bu inanç sistemi içerisindeki ritüeller; dilden dile, telden tele yüzyıllardan günümüze taşınmıştır.

Ocaklar ve buradaki Dedeler aynı zamanda her türlü baskıya karşı Aleviliği gizli saklı yollarla yaşatan, eğiten, birer üniversite olmuşlardır. Alevilikte Dedelik soy takip eder. Dede olan birisinin oğlu da Dede olacak diye bir zorunluluk yoktur. Aynı ocak/soydan olan herkes Dede olabilir. Yani bir kişinin Dede'yim diyebilmesi için ilk şart, Ocakzâde (seyyid) olması gerekir. Dede ocakları, geleneksel olarak soy ağaçlarını; İmam Musa-i Kâzım, İmam Cafer-i Sadık, İmam Bâkır, Zeynel Abidin ve İmam Hüseyin yolu ile Hz. Ali'ye yani Ehl-i Beyt'e ulaştırırlar. Sonuç olarak Seyyid'dirler. Dede ocaklarındaki seçerelerin hemen hemen tümü Necef, Kerbela ve geç dönemde Hacı Bektaş'tan alınmadır. Aleviler ise soylarına başka grupların (seyyid olmayanların) soyunun karışmaması için bazı kuralları koymuşlardır. Örneğin: Bir talip Pir'i ya da mürşidi konumunda olan aileden birisiyle evlilik yapamaz, musahip olamaz. Ancak kendisi gibi talip olanlarla evlilik yapabilir ve

musahip olabilir. Ocakzâde yani Pir ya da Mürşit Ocağı mensubu olanlar ise birbirleriyle evlilik yapabilir ve musahiplik olabilirler. Ocakzâde olanların aynı Ocak mensubu olması şart değildir. Farklı ocaklara da mensup olabilirler. Çünkü bunların hepsi Seyyid'dir. Alevi toplumunda dinsel önderliği, bağlı oldukları ocaklardaki dedeler yerine getirir.

Cemlerde uygulanan on iki hizmet ve bu hizmetleri yerine getiren hizmet görevlileri vardır. Bu görevleri Dede dağıtır. Görev alan kişiler bu görevi kendi çocuklarının da devam ettirmesi için gayret gösterirler. Ancak bu görevler "ocakzâdelik" gibi belli soya dayalı görevler değildir. Burada anlaşılan dede on iki hizmetliden birisi değil bu görevleri dağıtan kişidir.

Anadolu'daki Alevi ocak yapılanmasına baktığımızda "Hacı Bektaş Ocağı" ilk evre oluşan ocaklardandır ve Alevi coğrafyasındaki sayılı Mürşid Ocakları'ndan birisidir. *Velâyetnâme*, menâkıb ve diğer yazılı eserlerde anlatıldığına göre ocak kurucusu Alevi erenlerin birbirleriyle olan keramet yarışı gibi aktarılan karşılaşmalarında cansıza hükmeden erenlerin mürşid olarak kabul edildiğini görüyoruz. Dede Garkın, Baba Mansur ve Hacı Bektaş'ın duvar yürütme kerametleri bunlara örnektir. Bu kerametler birçok deyişte konu edilmiştir. Yunus ve Kul Hüseyin'e ait iki deyişten birer kıta şöyledir:

*Âl-i Osman oğluna hüküm yürüten
Nazar ilen dağı, daşı eriten*

*Binüb cansız duvarları yürüden
Hacı Bektaş derler Veli'yi gördüm (Noyan, 1998:200)*

*Balım Sultan gerçek sırr-ı Ali'sin
Mü'minlerin kanadısın kolusun*

*Pirim Hünkâr Hacı Bektaş Veli'sin
Cansız duvarları yürüten meded (Ulusoy, 1986:76)*

Velâyetnâme'ye göre Hacı Bektaş'ın Seyyid Mahmud-ı Hayrânî ile karşılaşması ve duvar yürütme anlatımı şöyledir (Gölpınarlı, 1995: 49):

Hacı Bektaş'ın ünü her yana yayılmıştı, her taraftan erenleri görmeye geliyorlardı. Akşehir'de bir er vardı, adına Seyyid Mahmud-ı Hayrânî derlerdi. Bu er, bir aslana bindi, bir yılanı da kamçı yaptı, üç yüz Mevlevi dervişiyile, Hünkâr'ı görmek için yola çıktı. Sulucakaraöyük'e yaklaşıncaya, bu hali Hünkâr'a haber verdiler, Aliler sırtına yaklaştı dediler.

Hünkâr, "o gelen kimse canlıya binmiş gelmiş; biz cansıza binelim" dedi. 'Kızılca Halvet' yakınında bir kızıl kaya vardı, bir dam duvarı kadar büyüktü. Hemen o kayanın üstüne bindi "ey kayacak, Tanrı'nın izniyle o gelen erenlerden yana yürü" dedi. Kaya, hemencecik kuş uçar gibi gürleyip 'Aliler sırtı'na doğru yürümeye başladı. O kayanın, şimdiki halde başı, tıpkı bir kuşa benzer.

Öte yandan Seyyid Mahmud-ı Hayrânî de aslan üstünde, elinde yılan, gelirken bir de baktı ki Hünkâr, cansız bir kayaya binmiş, yürütüp gelmede, "Er nazarında küstahlık, edepsizlik etmişiz" deyip aslandan indi, yılanı da elinden attı. "Er nazarına küstahça gelmişiz" dedi, Hünkâr'a karşı vardı. Hünkâr da kayaya "dur" dedi, kaya durdu. Seyyid Mahmud'la der-

vişler, Hünkâr'ın eline ayağına düştüler. O Tekkekayanın dibinde oturdular. Tam bir hafta sohbet ettiler, yediler, içtiler; semâ safa ettiler. Etraftan işiden muhipler, âşıklar da geldiler. Bir hafta sonra Seyyid Mahmûd-ı Hayrânî, peymançeye durdu, izin istedi. Hünkâr, “*Hayrân'ım, yürü, seni o bulunduğun yere saldığ; orası, ekmeğin olsun*” dedi. Seyyid Mahmûd-ı Hayrânî, erenlerin safa-nazarını aldıktan sonra vedalaşıp Akşehir'e doğru yürüdü gitti.

Benzer bir anlatımı da Elvan Çelebi'nin *Menâkıbu'l Kudsiyye*'sinde Dede Garkın'la ilgili olarak görmekteyiz. Bu menkıbe kitabına göre Seyyid Ahmed-i Kebîr, yani Ahmed-al Rufâî, bir aslana binip yılanı kamçı edinerek Dede Garkın'ın ziyaretine gitmiş, Dede Garkın da bir duvara binip duvarı yürüterek onu karşılamıştı (Elvan Çelebi, 2014:110; Gölpınarlı, 1995: 135-136):

*Seyyidü'l halk-hulk şeyh-i kebir
Ol Rufa'i ki gün gibi balkır*

*Şeyhi ister ki göre gösterde
Halvetinden revan çıkar dede*

*Eyeri hadime işaret ider
Kor divar üzre hadim ata gider*

*Ata binmez dede divara binür
Divar altında at gibi atılır*

*Dede Garkın kerametın görürir
Bir divara biner yürür ol şir*

Hacı Bektaş bağlılarını iki kola ayırmak gerekir: bunların birisi soya bağlı olmayan ve “yol evladı” olarak ifade edilen “Babagân kolu” dur. Babagân kolunu oluşturan kesim bir tarikat olarak kabul edilir. Bektaşilik olarak tanımlanan bu tarikat Hacı Bektaş Veli'nin düşünce ve görüşlerinin daha sonraları özellikle Balım Sultan² tarafından derlenip toplanarak kurulduğu kabul edilen bir tarikattır (Ahmet Rıfka, 2013:142). Önderleri tekkede otururlar, baba veya dedebaba olarak isimlendirilir. Posta oturan kişinin Hacı Bektaş soyundan olma zorunluluğu yoktur. Babagân kolunda en alttan itibaren muhip, derviş, baba, halife baba, dede baba şeklinde bir hiyerarşi vardır.

Diğeri ise soya dayalı olan ve “bel evladı” olarak kabul edilen “Dedegân kolu” dur. Bu kol Hacı Bektaş soyundan geldiği kabul edilen dedelerin ve onlara bağlı pir ocakları ile taliplerinin oluşturduğu sosyal yapıdır. Anadolu ve Balkanlara yayılmış Hacı Bektaş Ocağı'na bağlı Pir Ocakları vardır. Bunlardan bazıları: Güvenç Abdal, Sultan Samut, Koçu Baba, Ali Koç Baba, Hacım Sultan, Hasan Dede, Mehmet Dede, Kalender Veli, Seyyid Selahattin, Mehemed Abdal, Battal Gazi, Sücaaddin Veli, Sarı İsmail, Kara Yağmurlu, Tozlu, Cibali ve Kızıldeli Ocakları (Aksüt, 2012: 53-130).

² Balım Sultan: (Doğum: 1457 Dimetoka, ölüm 1517 Hacıbektaş) Bektaşiliği sağlam bir sistemle kurulaştıran Hacı Bektaş soyundan birisidir. Hacı Bektaş Veli'den sonraki ikinci Pir (Pir-i Sani).

Anadolu'daki abdalların tamamı Alevi'dir. Abdal gruplarını oluşturan iki Dede Ocağı vardır: Tozlu Ocağı ve Karayağmurlu Ocağı. Pir Ocağı olan bu iki ocak da Hacı Bektaş Mürşid Ocağı'nın talipleridir. Ayrıca Roman/Çingenerin Alevi olanları da Hacı Bektaş Ocağı'nın talipleridir (Aksüt, 2012: 480).

Bektaşilik Hz. Ali ve Ehl-i Beyt sevgisi, tevellâ ve teberrâ gibi Aleviliğin temel esaslarına bağlı oluşları yüzünden Alevilik dairesi içinde düşünülebilir. Ama her Bektaşî Alevi sayıldığı halde her Alevi Bektaşî değildir (Eröz, 1990: 52). Yani Alevilik daha geniş kapsamlıdır.

Hacı Bektaş Anadolu'da otuz altı bin çerağ (ocak) uyandırmıştı. Bunların üç yüz altmışı Hünkâr'ın huzurunda hizmette bulunurdu. Hünkâr ahirete göçünce her biri Hünkâr'ın kendilerine bildirdiği yerlere gittiler. Hünkâr'dan aldıkları nasibe bağlı olarak işlerini yürüttüler (Taşgın, 2019: 162). Hiç şüphesiz bu otuz altı bin sayısı abartılı bir ifade olmaktan öteye gidemez; ancak *Velâyetnâme*'deki bazı isimler en azından bunlardan bir kısmının gerçekten Hacı Bektaş Veli'nin halifesi olduğunu gösterecek niteliktedir.

Alevi coğrafyasındaki sayılı mürşid ocaklarından birisi olan Hacı Bektaş Ocağı için popüleritesi ya da bilinirliği en yüksek mürşid ocağı diyebiliriz. Bunun birinci nedeni Osmanlı ordusunun asıl vurucu gücünü oluşturan Yeniçeri Ocağı'nın kuruluşundan itibaren Hacı Bektaş Tekkesi'ne bağlı olmasıdır.

Hacı Bektaş Veli'nin mürşit ve Hacı Bektaş Veli Ocağı'nın da mürşit ocağı oluşuna halifeleri de delildir. Çünkü mürşit olmanın etrafındaki Pirlar tarafından da kabul edilmesiyle sağlandığı kaynakta aktarılmaktadır. Halifelerin bazıları aynı zamanda Ocak kurucusudur. Sarı İsmail Hacım Sultan, Sultan Samut, Seyit Ali Sultan, Seyid Cemal vs.

Hacı Bektaş Veli'nin mürşit olduğunu gösteren diğer bir husus ise mürşitlerle karşılaşmasıdır. Karşılaştığı mürşitlerin fikir ve erkâna ilişkin değerlendirmeleri de yine mürşit oluşu etrafında aktarılmaktadır. Hacı Toğrul, İbrahim Hacı gibi menakıbında yer verilen erenlerle karşılaşma ve karşılaştığı Pirlar aracılığıyla yine mürşitlik konusu izah edilmektedir. Benzeri şekilde Anadolu'ya geldiğinde karşılaştığı Rum Erenleri konusu da yine aynı hususu izah etmektedir.

Hacı Bektaş Veli Ocağı dışında Dede Garkın, Ağu İçen, Baba Mansur gibi velilerin adıyla anılan ocaklar da mürşit ocağı olarak varlıklarını günümüze kadar sürdürmüşlerdir. Yukarıda isimleri sayılan veliler adına faaliyet yürüten ocakların da birden fazla ve farklı coğrafyalarda yerleşik bulunan Pir yani halifeleri bulunmaktadır.

Dede Garkın, Baba Mansur, Avuçan gibi diğer mürşid ocakları salt kendisine bağlı pir ocakları ve doğrudan bağlı talip topluluklarından oluşmaktadır. Oysa Hacı Bektaş Ocağı, Dedegân kolunun mürşid ocağı olması yanında Hacıbektaş'taki tekke ile Bektaşilik tarikatının da merkezidir. Alevilik konusunda ortaya çıkan kavram ve terim kargaşalarından birisi de Hacı Bektaş Ocağı'nın Babagân kolu yerine Bektaşî kavramı kullanılmasıdır.

Hacı Bektaş Ocağı'nın Dedegân kolu denince "bel evladı" olarak onun soyundan geldiğine inanılan "Çelebiler" akla gelir. Çelebilerin gerek devlet nezdinde gerekse kendilerine bağlı talip topluluklarında bir otoritesi vardır. Çelebilerin otoritesinin hukuki zemini esas

itibariyle vakıf sisteminden ileri gelmektedir. Hacı Bektaş Tekkesi'nin de dahil olduğu dergâhların hemen hemen tamamı birer evlatlık vakıf tarafından destekleniyordu. (Faroqhi, 1975: 215)

Osmanlıda kâfirden alınan (fethedilen) toprakların tamamını devletin malı sayılıyor. Müslüman'dan alınan (zapt edilen) toprağın yarısı devlete, diğer yarısı malikaneye gidiyordu. Malikane tekkenin yönetimdeyse, dolayısıyla tekkeye gidiyor. Devlete giden kısım ise tımarlı sipahiler için yine tımar sahibi tarafından kullanılıyordu. Osmanlılar Hacı Bektaş Tekkesi'nin vakıflarının olduğu bölgeleri ele geçirdiklerinde, girdikleri bölgede bulunan vakıfları kayda alıyor, bu yerler Dulkadirli bölgesine kadar gidiyordu. Eğer kendilerinden önceki uygulama kendi çıkarına aykırı değilse uygulamayı aynen devam ettiriyor yani olduğu gibi kabul ediyordu.

Osmanlı Kırşehir bölgesini ilhak ettiklerinde orada çoktan kurulmuş olduğu anlaşılan Hacı Bektaş Dergâhı ve vakfının hukuki statüsü Osmanlı Devleti'nce kabul edilmiş ve vakfın mütevelliliği Çelebilere verilmiş veya onların elinde kalmaya devam etmiştir (Yıldırım, 2010: 39). Merkezi otorite tarafından birinci derecede muhatap olarak Hacı Bektaş'ın soyundan geldikleri için Çelebileri muhatap alıyordu. Bundan dolayı Dedegân kol Babagân kola göre daha avantajlıydı. Buradan anlaşılan Çelebilerin gücü dergâhın hukuki statüsünün yasal temsilcisi olmaları ve buna bağlı olarak mali gelirlerinin kontrolünün ellerinde bulundurmalarından kaynaklanmaktadır.

Alevilikte Hacı Bektaş Mürşid Ocağı ve ona bağlı Pir Ocaklarında uygulanan sürekle diğer Alevi Dede Ocaklarında uygulanan sürekte erkân açısından pek fark yoktur. En önemli ayrılık talibin görgüsünde pençe ya da erkân çubuğu kullanılmasıdır. Bu ayrılığın 16'nci yüzyıldan itibaren Safevi şahları özellikle Şah İsmail döneminde şekillendiği bilinmektedir. Bunun doğal sonucu olarak Şah İsmail'in gerek inanç gerekse ibadetler üzerinde açıkça kendisini hissettirmektedir. Kızılbaşlar üzerinde Hacı Bektaş Veli'nin manevi otoritesini tam olarak tesis etmek ve dolayısıyla Çelebi ailesine daha sıkı bağlamak için öncelikle Şah'ın izlerinin mümkün mertebe silinmesi gerekmektedir. Çelebilerin o dönemde Kızılbaş olarak adlandırılan Alevilerin gönlünden Şah'ı silip onun makamına Hacı Bektaş Veli'yi koyma yönündeki propagandaları bu dönemde yoğunlaşmış görünmektedir. Çelebiler, Anadolu'daki kendilerine bağlı olmaya Alevi Dede Ocaklarına gönderdikleri adamları vasıtasıyla yaptıkları propagandada tarikatta çubuk kullanmanın paganlık emaresi olduğu, hele bu çubuklara kut-sallık atfetmenin tamamen sapkınca olduğu, onun yerine talibin görgüsü sırasında pençe (beş parmağıyla) ile sırtının sıvazlanması gerektiği gibi fikirleri yaymaya başlamışlardır. Bu propagandalar Alevi süreklere içinde belki de tarihlerinde ilk kez ciddi inanç tartışmalarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. İkrar ceminde (musahiplik cemi) "tarik erkânı" mı uygulanacak "pençe erkânı" mı uygulanacak sorusu üzerinde yoğunlaşan bu tartışmalar, neticede Kızılbaş dünyasında bir bölünmeyi de beraberinde getirmiştir.

Aşağıdaki dörtlük tarik (erkân) kullanan Ocakzâde Alevi dedelerinden farklı olarak Hacı Bektaş Dergâhı Çelebileri ve onlara bağlı ocakların ve dedebabaların görüşlerini çok iyi yansıtmaktadır (Yaman, 2006: 60):

*Sofu niçin taptın kuru değneğe
Tapacak pençe-i âl-i abâdır*

*Hebadır değneğe emek vermeğe
Ehl-i beyt pençesi derde devadır.*

Sonuç

Günümüzde Hacı Bektaş Veli'nin çok geniş bir coğrafyaya yayılan ve sevenleri tarafından bir kültür ve inanç zenginliği olarak yaşatılan öğretisine duyulan ihtiyaç, önemini daha da artırmaktadır. Aradan yüzyıllar geçmiş olmasına rağmen, farklı coğrafyalarda, kültürlerde ve inanç sistemleri içinde etkilerini gösteren bu öğretinin, irdelenmesi ve özüm-senmesi gerekmektedir.

Türk sözlü kültüründe Hacı Bektaş Veli'nin yeri genellikle; onun büyüklüğünü ve bilimini anlatmak, toplumdaki sorunları çözmek, bozulan ilişkileri düzeltmek, zor zamanda yardım etmek üzerinedir. Anadolu toplumunun düşüncesine göre o manen hiç ölmemiştir, toplumun içerisinde hâlâ yaşamaktadır. Darda bunda kalındığında hâlâ ondan yardım istenir, cemlerde okunan dua ve gülbanklarda onun adı zikredilenler arasındadır.

Hacı Bektaş'ın fikri yapısı ve Bektaşi düşüncesi iletişim kurduğu her coğrafyada az ya da çok sempati kazanmıştır. Bu fikri yapı o bölgenin gerek askeri, ekonomik, gerekse sosyal-kültürel alanlarında yer etmiştir. O aynı zamanda insan olmanın, olabilmenin mümkün olabileceğini ortaya koymuş ve bunu bütün insanlara anlatmaya çalışmıştır.

Hacı Bektaş çağına damgasını vuran, bulunduğu ortamı yaşanılabilir duruma getirmek için çözümler üreten, arayışlar içerisine giren, koşulları toplumun yararı doğrultusunda değiştirmek için zorlayan biridir. O, düşündüğü ideal toplum için Sulucakarahöyük topluluğunu model almış, bu modeli Anadolu geneline yaymaya çalışmıştır. İşte Hacı Bektaş'ı bir birey olmaktan çıkarıp, günümüze kadar kalıcı kılan da bu yamdır.

KAYNAKLAR

- Ahmet Rıfki (2013), *Bektaşî Sırrı I-II* (haz. Mahmut Yücer), İstanbul: Kesit Yayınları.
- AKSÜT Hamza (2012), *Alevîler Türkiye Irak Suriye Bulgaristan* (4.Baskı), Ankara: Yurt Kitap-Yayın.
- . (2018), *Mardin'den Karahöyük'e Hacı Bektaş*, Ankara: Yurt Kitap-Yayın.
- AKTAŞ Çiğdem (2000). "Toplumsal Açından Erenlerin Serçeşmesi: Hacı Bektaş Veli" *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S.14, s.199-231.
- DEDEKARGINOĞLU Hüseyin. (2010). *Dede Garkın Süreğinde Cem*, Ankara: Yurt Kitap-Yayın.
- . (2012). "Dedelik Kurumu ve Sürek Anlayışı" *II. Uluslararası Tarihten Bugüne Alevilik Sempozyumu (23-24 Ekim 2010 Ankara)*, Ed. Ahmet Taşğın vd. Ankara: Cem Vakfı Ank. Şb. Yayınları, s.193-206.
- Elvan Çelebi. (2014). *Menâkıbu'l Kudsiyye fi Menâsibi'l Ünsiyye* (2.Baskı), (haz. İsmail E. Erünsal-Ahmet Yaşar Ocak), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- ERÖZ Mehmet. (1990). *Türkiye'de Alevilik Bektaşilik*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- FAROQHI Suraiya (1975). "XVI-XVIII. Yüzyıllarda Orta Anadolu'da Şeyh Aileleri" *Türkiye İktisat Tarihi Semineri*, Haziran 1973, (haz. Osman Okyar), Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları s. 197-229.
- GÖLPINARLI Abdülbâki (haz.) (1995). *Vilâyet-Nâme, Manâkıb-ı Hümkâr Hacı Bektaş Veli*, İstanbul: İnkılâp Yayınları.
- NOYAN Bedri. (1998). *Bütün Yönleriyle Bektaşilik ve Alevilik* (7.Baskı), İstanbul: Ardıç Yayınları.
- ULUSOY A. Celalettin (1986). *Hümkâr Hacı Bektaş Veli ve Alevî Bektaşî Yolu* (2.Baskı), Hacıbektaş
- YAMAN ALİ (2006). *Kızılbaş Alevî Ocakları*, Ankara: Elips Kitap.
- YILDIRIM Rıza. (2010). "Bektaşî Kime Derler: 'Bektaşî' Kavramının Kapsamı ve Sınırları Üzerine Tarihsel Bir Analiz Denemesi" *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S.55, s.23-53.
- . (2019). *Hacı Bektaş Veli'den Balım Sultan'a Bektaşîliğin Doğuşu*, İstanbul: İletişim Yayınları.